

COLABORAREA POLITICĂ, ECONOMICĂ ȘI MILITARĂ DINTRE ROMÂNIA ȘI STATELE SUCCESOARE ALE FOSTEI RHODESII BRITANICE (ZAMBIA ȘI ZIMBABWE) ÎNTRE ANII 1970 ȘI 1989

Colonel conf. univ. dr. Andi Mihail BĂNCILĂ

Academia Tehnică Militară „Ferdinand I”, București
10.55535/GMR.2024.4.47

Despite a rich international bibliography dedicated to the fight for national independence of African states and their evolution in the postcolonial period, the contribution of the Romanian state to the achievement of this important objective is completely neglected. An interesting chapter for our national history, little known to the public, is the military and economic collaboration of Romania with the successor states of the former British provinces of North and South Rhodesia, the current states of Zambia and Zimbabwe. That financially risky approach had all the chances to become a viable project to position Romania among the states with influence on the African continent.

Keywords: Rhodesia; defence industry; military collaboration; national liberation; anticolonial struggle;

INTRODUCERE

Unul dintre cele mai importante puncte de pe agenda de politică externă a celor două superputeri – Statele Unite ale Americii (SUA) și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) – în cea de-a doua fază a Războiului Rece a fost identificarea mijloacelor prin intermediul cărora să poată să-și extindă influența în statele „lumii a treia” (Tomlinson, 2003, p. 207)¹, din care făcea parte și continentul african. Pătrunderea lor în acest spațiu trebuia să se producă în detrimentul fostelor puteri coloniale Marea Britanie și Franța care, imediat după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, speraseră să-și susțină reconstrucția propriilor economii devastate de conflict prin intermediul materiilor prime și al forței de muncă disponibile în imediata vecinătate, în teritorii care, din punct de vedere juridic, le aparțineau. Chiar dacă, în prima fază a Războiului Rece, SUA păruseră că vor sprijini financiar și militar menținerea celor două imperii europene (Darwin, 2021, p. 504)², ulterior, în ciuda intențiilor declarate de a sprijini Marea Britanie și Franța, americanii au investit enorm în susținerea mișcărilor de eliberare națională. Prin intermediul acestui demers, s-a dorit, cel mai probabil, spargerea monopolurilor economice pe care Franța și Marea Britanie le dețineau în colonii și deschiderea piețelor acestor noi state spre economia liberă în care SUA dictau regulile de funcționare. Slăbiciunea manifestată de metropolele europene a creat condițiile necesare și pentru alte state, cu niveluri diferite de dezvoltare economică, să încerce să dezvolte relații politice, militare și, mai ales, economice cu noile state de pe continentul african. Unul dintre statele care au riscat să investească în susținerea acestor mișcări a fost România, care, cel mai probabil, a dorit să își creeze o piață de desfacere pentru multe dintre produsele sale lipsite de competitivitate pe piața internațională.

¹ Termenul de *lumea a treia* descria comunitatea de state care, în acel moment, nu erau aliniate ideologic unuia dintre cele două blocuri politico-militare: lumea comunistă, condusă de URSS, și lumea „liberă”, condusă de SUA. În prima fază a Războiului Rece, interesul celor două superputeri fusese centrat pe consolidarea puterilor în teritoriile europene, unde aveau desfășurate armatele. (N.A.).

² Sumele puse la dispoziția celor două puteri coloniale erau considerabile pentru acea perioadă de timp. Temându-se de o posibilă expansiune a influenței URSS în Iran și în statele din Golful Persic, SUA alocaseră, începând cu finalul războiului, aproximativ 1 miliard de dolari anual pentru apărarea intereselor Imperiului Britanic în Orientul Mijlociu. (N.A.).

CONTEXTUL INTERNAȚIONAL CARE A PERMIS DECLANȘAREA LUPTEI ANTICOLONIALE

În ciuda unui scurt moment de ezitare imediat după finalul celui de-Al Doilea Război Mondial, pentru conducerea politică a SUA devenise deja evident faptul că Imperiul Britanic nu își va mai putea permite să susțină financiar și material conducerea politică instalată în diversele provincii ale imperiului. Acest fapt era recunoscut chiar de către britanici, care susțineau că, în foarte multe situații, cheltuielile deja depășeau eventualele profituri care s-ar putea obține acolo. Lordul Curzon, fost ministru de externe al Imperiului Britanic, declarase, încă de la finalul Primului Război Mondial, că prezența militară a Marii Britanii în Orientul Mijlociu, indiferent de viitoarele câștiguri rezultate din exploatarea petrolului, este prea costisitoare: „*cheltuielile nu mai pot fi susținute*” (Frankopan, 2019, p. 378). Luând în considerare potențialul de creștere economică din Orientul Mijlociu, care putea fi susținută prin exploatarea petrolului, și comparându-l cu așteptările reduse pentru viitoarele exploatare din diversele colonii africane, putem concluziona că Marea Britanie avea deja în plan să-și reducă cheltuielile prin abandonarea unora dintre aceste colonii. Această oportunitate a fost sesizată atât de puterile rivale, cât și de liderii școliți în Occident ai populației autohtone, care erau dispuși să se angreneze în conflicte militare pentru a prelua puterea politică din mâinile britanicilor.

În ceea ce privește susținerea mișcărilor de eliberare națională, poziția conducerii politice din SUA coincidea cu cea a URSS, ambele fiind dispuse, indiferent de costuri, să acorde ajutor material și financiar acestor lideri locali, în speranța că vor reuși să-și extindă ideologia și modelul de dezvoltare economică în acest spațiu. Acest ajutor, aparent dezinteresat, reprezenta ocazia perfectă pe care cele două superputeri au utilizat-o pentru a-și dezvolta noi piețe de desfacere pentru armamentul produs de industria lor de apărare. Cel mai bun exemplu îl reprezintă faptul că, în intervalul 1967-1978, sovieticii și americanii livraseră statelor africane armament în valoare de peste 4 miliarde de dolari (2,7 miliarde URSS și aproximativ 1,6 miliarde SUA) (Zaayman, 2010, p. 140). Prezența militară a SUA în Africa era consemnată încă din perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, când forțele armate americane contribuiseră decisiv la evacuarea armatei Germaniei naziste din partea de nord a continentului. Acest moment a fost speculat de către americani, pentru a își consolida relațiile cu unii dintre liderii nord-africani, cărora le-a fost distribuit o parte a armamentului utilizat pe durata conflictului. Pentru URSS, acest pas reprezenta un element de noutate, conducerea politică a acestui stat fiind dispusă să livreze necondiționat mai multe tipuri de arme la prețuri uneori mai mici decât prețul de producție. Cifrele indică faptul că, în intervalul 1960-1970, valoarea

livrărilor de arme sovietice crescuse de la doar 150 de milioane de dolari la mai bine de 2,5 miliarde (Ib., p. 141).

Sub presiunea noilor idei și cu susținerea militară a URSS și a SUA, în multe dintre teritoriile fostelor imperii coloniale au luat naștere grupări paramilitare care au declanșat un șir neîntrerupt de conflicte. Foarte puțini specialiști au susținut ideea formării unor state naționale edificate în jurul ideii europene de națiune. Statele care s-au format pe teritoriul fostelor imperii aveau granițe neconforme structurii lor etnice și, nu de puține ori, popoare sau comunități tribale au fost împărțite de frontiere arbitrare trasate pe ruinele fostelor provincii din epoca colonială (Stockwell, 2007, p. 243). Acest lucru, cumulat cu nivelul foarte scăzut de educație și conștiință civică, a produs o adevărată tragedie, marea majoritate a noilor state fiind aruncate în războaie civile sângeroase. Mulți dintre liderii africani au fost dispuși să colaboreze pentru atingerea acestui obiectiv, urmând să-și regleze militar divergențele deja existente. Acest fapt a generat o creștere rapidă a nevoilor militare, înarmarea devenind unul dintre obiectivele majore ale noilor conducători.

Acestea sunt noile circumstanțe în care lideri politici ai unor state în curs de dezvoltare, precum statele central- și est-europene, aflate în zona de influență a URSS și care începeau timid să-și dezvolte sectoare militare, au început să colaboreze cu diverși lideri africani cărora le-au oferit sprijinul militar. Înarmați cu arme procurate din întreaga lume, aceste grupări paramilitare, încă conduse de liderii tribali, începând cu anii '50 ai secolului trecut, au devenit foarte active și au reușit să producă pierderi considerabile grupărilor armate conduse de lideri militari de origine europeană (Darwin, p. 535) și, ulterior, să obțină nu doar independența națională, ci chiar o poziție privilegiată în raport cu vecinii. Bogăția solului și subsolului statelor africane a devenit foarte rapid principalul lor dezavantaj. Atât fostele puteri coloniale, cât și cele două superputeri au ales să sprijine dictatori sângeroși pe care i-au înarmat pentru a putea să se impună în fața contracandidaților susținuți de puterile rivale. Numărul foarte mare de conflicte care au fost declanșate a creat premisele necesare ca, pe piața africană a armelor și exploatare de resurse, să poată intra și state care nu avuseseră până în acel moment mijloacele necesare promovării interesului lor în acest spațiu. Alături de R.P. China, care, în ciuda sudezvoltării sale economice și militare din acel moment, nuntrea ambiții mari, pe piața africană au intrat, cu produsele lor, și sateliții sovietici din Europa Centrală, printre care s-a regăsit și România.

Statul român a profitat din plin de deschiderea acestor monopoluri coloniale și a încercat să stabilească relații economice cu o parte a acestor state. Urmând un model de cooperare deja stabilit de cele două superputeri și de cele două foste puteri coloniale, au ales să susțină o parte a liderilor politici africani cu elementele

necesare consolidării puterii lor. Prima vizită a unui oficial român de rang înalt în Africa s-a desfășurat pe parcursul lunii mai 1970. Corneliu Manescu, ministrul de externe al statului român, a efectuat un turneu în state din Africa Centrală și de Est cu scopul declarat de a dezvolta relații durabile din punct de vedere economic și politic. În intervalul 3-26 mai, el a reușit să stabilească prime contacte cu oficiali din noile state apărute pe harta continentului african, precum: Gabon, Congo, Camerun, Nigeria, Burundi, Tanzania, Republica Malgașă (Madagascar) (Melinescu, apud Hlihor, 2024, p. 60). Vizita lui Corneliu Mănescu nu a reprezentat decât avangarda viitoarelor relații dintre statul român și multe dintre statele africane care își dobândiseră independența sau erau în curs de a și-o proclama. Primul lider african care a înțeles oportunitatea care se crea a fost liderul formațiunii paramilitare ZANU (Zimbabwe African National Union) Robert Mugabe. Acesta urmărea să-și consolideze poziția în fața liderului ZAPU (Zimbabwe African Peoples Union) Joshua Nkomo, care, de asemenea, lupta pentru obținerea independenței față de Marea Britanie a provinciei Rhodesia de Sud. Graba cu care Mugabe a răspuns invitației liderului român a fost frică față de adversarul intern Nkomo, care deja obținuse sprijin extern din partea Etiopiei.

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE A STATULUI ZAMBIA

Pe 24 octombrie 1964, în momentul în care Rhodesia de Nord, devenită Zambia, și-a proclamat independența față de Imperiul Britanic, pe teritoriul ei locuia o populație de aproximativ 2.400.000 de oameni, dintre care 74.640 (Shurmer-Smith, 2011, p. 83) erau coloniști de origine europeană. Această minoritate, care beneficiase de un sprijin direct al guvernului britanic, deținea marea majoritate a terenurilor agricole și a resurselor minerale ale tânărului stat. Acest lucru a generat o vie nemulțumire a populației native, care a făcut presiuni pentru a obține o naționalizare a terenurilor deținute de aceștia (Brown, în Evers, Spierenburg, Wels, 2005, p. 82)³. Urmare a desfășurării acestor reforme, noul președinte al Zambiei a pierdut sprijinul statelor occidentale pe care, la fel ca alți lideri ai noilor state africane, i-a acuzat de distrugerea spațiului etnic african și, implicit, a modului de viață al acestora. Conform punctului său de vedere, acest lucru a generat lipsuri materiale și înapoiere economică. În cadrul noului context politic care s-a format și interesului pe care statele socialiste îl manifestau pentru dezvoltarea relațiilor

³ În perioada colonială, o mare parte a populației native din Zambia fusese relocalată la marginea fermelor deținute de albi, acordându-li-se bucăți de teren insuficiente producției de hrană necesară populației în creștere. În acest mod, britanicii reușiseră să atingă un al doilea obiectiv de natură economică, și anume asigurarea forței de muncă necesară marilor exploatare agricole. (N.A.).

politico-economice cu statele africane, el s-a adresat președintelui României, Nicolae Ceaușescu, pentru a obține sprijinul economic de care avea nevoie. Conform documentelor păstrate în arhivele Comitetului Central al Partidului Comunist Român/PCR, România devenise statul care putea furniza nu doar materialele necesare luptei împotriva colonialismului, ci și sprijinul politico-ideologic necesar reformării statului Zambia în conformitate cu principiile socialiste.

Într-o scrisoare adresată președintelui român de către omologul său din Zambia, Kenneth Kaunda, trimisă pe 10 noiembrie 1970 (ANIC, f. 14), era menționat faptul că relațiile dintre cele două state deja puseseră bazele necesare dezvoltării unor acorduri tehnico-economice solide și, în acel moment, se dorea obținerea unui nou pachet de sprijin, care viza dezvoltarea unei cooperări și în domeniul apărării. Conform documentelor păstrate de Arhivele Naționale ale României, țara noastră se oferise să participe la organizarea forțelor armate ale proaspătului stat și să acorde sprijin politic în vederea formării unui regim politic similar celui care funcționa la București. În acest scop, Ministerul Apărării din România a invitat pe viitorul șef al Statului Major din Zambia (Good, 1989, pp. 297-313)⁴, locotenent-colonelul Chinkuli Kingsley, să participe la o vizită de documentare. În cadrul discuțiilor care s-au purtat, reprezentatul Zambiei a solicitat ca țara noastră să ofere un important pachet de tehnică militară ce ar fi trebuit să conțină și aeronave militare. Din delegație a făcut parte și ministrul de interne al acestui stat, care a fost interesat de modul în care era constituită și funcționa mișcarea de tineret din România. De asemenea, el a solicitat informații cu privire la formarea acestora ca specialiști agricoli (ANIC, f. 15).

Colaborarea dintre cele două state s-a consolidat pe parcursul următorului an, când, pe 4 mai 1971, președintele Zambiei a transmis mulțumirile sale pentru sprijinul acordat și a invitat un grup de consultanți politici, membri ai Partidului Comunist Român, să facă o vizită în țara sa, pentru a participa la lucrările Partidului Unit al Independenței Naționale. Se dorea ca aceștia să prezinte aspecte ale modului de lucru în domeniul securității economice și să participe la pregătirea personalului cu atribuții în domeniul combaterii dezinformării (Ib., f. 39).

Motivați de teama față de amestecul serviciilor de informații britanice în funcționarea politică și economică a noului stat, reprezentanții Zambiei au solicitat, printre altele, și formarea de personal cu specializare în domeniul combaterii spionajului. Astfel, pe 28 iunie 1971, președintele Kaunda a solicitat lui Ceaușescu să pregătească la București 6-10 specialiști care ar fi urmat să-și desfășoare

⁴ În data de 28 decembrie 1970, locotenent-colonelul Chinkuli Kingsley, în vârstă de doar 31 de ani, a fost avansat general și a devenit primul șef cu origini indigene al Statului Major al armatei din Zambia. În ciuda faptului că el fusese pregătit la prestigioasa British Royal Military at Sandhurst Academy (RMAS), pe parcursul carierei sale militare, el a devenit unul dintre principalii susținători ai mișcărilor de eliberare națională din statele vecine care urmau modelul Zambiei și își proclamau independența față de Regatul Unit.

activitatea în diferite structuri cu atribuții în domeniul securității naționale. Se dorea ca noii ofițeri, care ar fi urmat să activeze în domeniul administrației și internelor din Zambia, să fie în măsură să desfășoare activități de combatere a sabotajului economic și să poată participa la combaterea fraudelor (control vamal, valutar și impozit pe venit). De asemenea, se dorea pregătirea unor viitori ofițeri care ar fi trebuit să acționeze în domeniul informațiilor militare capabili să poată recruta agenți, să desfășoare operațiuni de investigații și interogare a suspectilor; era nevoie de formarea unor cadre în domeniul tehnic specific informațiilor, precum ofițeri responsabili cu cifru, scriere secretă sau fotografiere și operații de supraveghere. În cadrul discuțiilor purtate, s-a convenit ca pregătirea acestora să se desfășoare într-un regim intensiv, dar nu mai puțin de 6 luni (Ib., f. 21). Acordul, semnat pe 23 noiembrie 1972, a stabilit nu doar formarea în țara noastră a categoriilor de ofițeri de informații solicitați, ci a prevăzut o intensificare a colaborării în domeniul informațiilor militare dintre cele două state. Cu această ocazie, România și-a creat oportunitatea de a desfășura în Africa ofițeri de informații (Ib., f. 118), care ar fi putut să creeze un avantaj major în raport cu copetitorii săi economici atât din blocul statelor socialiste, cât și din Occident.

Relațiile politice dintre cele două state s-au consolidat pe parcursul anilor următori, cunoscând o nouă etapă, în care liderul african aducea la cunoștința României principalele sale decizii de politică externă. Un astfel de moment îl reprezintă consemnarea principalelor sale acțiuni pentru susținerea mișcării de eliberare națională din statul vecin Rhodesia de Sud, la acel moment încă o colonie britanică. Prin intermediul unei telegrame datate 23 martie 1973, Kaunda îl informa pe Ceaușescu despre mișcările agresive întreprinse de regimul ilegal (Nyerere, 1965, p. 373)⁵ al lui Jan Smith, conducătorul minorității albe din colonia britanică Rhodesia de Sud. Pentru a oferi detalii suplimentare cu privire la încălcarea repetată a frontierei de stat și a solicita sprijini militar președintele Zambiei, a trimis la București doi dintre cei mai importanți consilieri ai săi, pe Mark Chana și Lishomma Lisshomwa (ANIC, f. 72). Aceștia au prezentat dovezi ale agresiunii mișcării conduse de Jan Smith și ale colaborării sale cu forțele armate sud-africane (ANIC, f. 107-113)⁶.

⁵ Provincia Rhodesia de Sud și-a proclamat independența față de Marea Britanie pe 11 noiembrie 1965, sub conducerea minorității albe, care, în acel moment, reprezenta doar 5% din populația regiunii. Lipsa de legitimitate a noului regim, organizat similar cu regimul de apartheid din Africa de Sud, a justificat mișcarea de excludere a noului stat din comunitatea internațională până în anul 1980, moment în care populația nativă, condusă de viitorul președinte Robert Mugabe, a proclamat noul stat african, numit Zimbabwe.

⁶ Africa de Sud a fost, în repetate rânduri, acuzată de comiterea de crime împotriva populației civile, regimul de apartheid fiind, în concepția președintelui Zambiei, puternic susținut de corporațiile cu activitate în domeniul minier: „puterea politică a acestui regim era sprijinită de capitalul internațional prin intermediul corporațiilor multinaționale”. Regimul rasist sud-african a fost catalogat de președintele Kaunda drept fascist, iar lupta împotriva acestuia a fost descrisă drept o luptă împotriva „colonialismului, neocolonialismului, rasismului și fascismului”. Acesta menționa faptul că Zambia independentă are o „datorie și o responsabilitate istorică de a sprijini mișcările de eliberare”.

Prima intervenția a forțelor sud-africane pe teritoriul Rhodesiei de Sud a fost consemnată pe parcursul anului 1967, când poliția sud-africană a desfășurat, în sprijinul minorității albilor rhodesieini, peste 2.000 de membri care au trecut la mișcări represive împotriva populației native (Moorcraft, McLaughlin, 2008, p. 32). Pentru a limita aceste intrări care, oricum, se soldaseră cu moartea a 13 oameni începând cu 9 ianuarie 1973, Zambia închisese frontiera de stat și renunțase la rutele de aprovizionare care tranzitau această regiune. Această mișcare ridicase semnificativ costurile importului produselor necesare care trebuiau transportate via Dar es Salaam, prin Tanzania. În acest scop, președintele african solicita livrarea de instalații portuare, camioane, echipamente de comunicații, precum și sprijin financiar și pregătire tehnică a personalului care ar fi urmat să desfășoare activitățile de aprovizionare prin porturile tanzaniene (ANIC, f. 74).

Un alt moment delicat al relațiilor internaționale a fost dezbătut între reprezentanții celor două state pe 1 noiembrie 1973. Luând în considerare faptul că statul român rămăsese singurul stat socialist care, după finalizarea Războiului de Yom Kippur, încă păstra deschisă ambasada Israelului, președintele Kaunda a considerat necesar să informeze Bucureștiul cu privire la suspendarea relațiilor dintre Zambia și Israel. Această decizie era motivată pe baza presupusei tendințe expansioniste manifestate de statul evreu în raport cu vecinii săi. Acțiunea desfășurată de statele arabe în cadrul Războiului de Yom Kippur era considerată justă și necesară pentru temperarea tendințelor agresive ale acestui stat (Ib., f. 50). Cu această ocazie, el informa Bucureștiul că țara sa va susține poporul palestinian, dar acest lucru nu trebuie să afecteze relațiile foarte bune care existau între cele două state.

Colaborarea militară cu Zambia s-a întins pe tot parcursul deceniului al șaptelea, cunoscând o intensificare în ultima parte, moment în care sprijinul acordat regimului Mugabe din țara vecină a atins cotele cele mai ridicate. În urma vizitei președintelui Comitetului pentru Apărare și Securitate și ministru al Apărării Naționale, Alexander Grey Zulu, întreprinsă pe 7 iulie 1979, s-au stabilit detalii importante pentru continuarea colaborării militare între cele două state. Se dorea ca statul român să continue să instruiască militari din Zambia, însă, pentru reducerea costurilor, se propunea ca, pentru cea mai mare parte a efectivelor, pregătirea să se desfășoare în țara de origine. Singura excepție acceptată era pregătirea militarilor care ar fi urmat să acționeze în trupele de comando. Cu ocazia vizitei din 6 septembrie 1979 a ministrului de interne Wilfred J. Phiri, activitatea de cooperare a fost extinsă și pentru pregătirea trupelor Ministerului de Interne. Acest oficial solicita livrarea unui important pachet de tehnică militară, compus din 30 de transportoare blindate pentru trupele de poliție, 20 de furgonete pentru închisori, 80 de autoturisme ARO, 2.600 de arme automate cu peste 1 milion de cartușe, 200 de mitraliere cu peste 300.000 de cartușe, 50 de tunuri pentru apărare antiaeriană cu 100.000 de lovituri și 64 de mortiere cu 10.000 de lovituri (Ib., f. 102).

Pe 20 noiembrie 1982, la București a sosit ministrul afacerilor legale și procurorul general al statului Zambia, Gibson Chigaga, care avea misiunea de a se documenta cu privire la posibilitatea adoptării sistemului juridic românesc. Acesta își propusese să analizeze posibilitatea de a modifica sistemul juridic moștenit de țara sa din epoca colonială, pentru a elimina acele prevederi care continuau să „*protejeze interesele capitaliste*” (Ib., f. 126). Colaborarea dintre România și Zambia a atins punctul culminat la începutul anilor '80, moment în care țara noastră a devenit un posibil model de organizare și funcționare pentru statul african. Acest model urma să fie extins și pentru statele africane vecine, care își doreau o modernizare rapidă.

COLABORAREA MILITARĂ ROMÂNNO-ZIMBABWEANĂ, ELEMENT IMPORTANT ÎN DRUMUL STATULUI AFRICAN SPRE INDEPENDENȚA POLITICĂ

Utilizând experiența acumulată pe parcursul anilor '70 în susținerea mișcării de consolidare a independenței Zambiei, România a continuat să acorde noi pachete de sprijin Rhodesiei de Sud (viitorul stat Zimbabwe), care, în acel moment, desfășura propria sa luptă pentru proclamarea independenței de stat. Statul român își justifica sprijinul militar acordat unora dintre proaspetele state africane drept un mijloc necesar pentru susținerea luptei antiimperialiste. Aceste ajutoare financiare și militare erau acordate la solicitarea unor lideri ai mișcărilor de gherilă din Africa, precum Robert Mugabe. Acesta invoca în sprijinul propriei cauze faptul că adversarul său, Ian Smith, liderul comunității albilor din fosta provincie britanică Rhodesia de Sud, primea sprijin din partea marilor puteri. El argumenta că acest ajutor era livrat albilor rhodesieni într-o manieră indirectă (ANIC, 3Z/1979, f. 5), fără a atrage atenția asupra încălcării flagrante a directivelor ONU, care considera justă mișcare de eliberare națională a statelor africane. Liderul ZANU solicita statului român acordarea unui important pachet de sprijin economic, financiar și, în special, militar.

Printr-un acord bilateral aprobat de Nicolae Ceaușescu pe 7 mai 1978 (Ib., f. 3), statul român se angaja să ofere statului african arme, ajutor financiar și asistență în pregătirea unui numeros grup de militari. În prima fază, mai precis în următoarele trei luni derulate din momentul semnării acordului, România își luase angajamentul de a oferi echipament și armament pentru echiparea rapidă a 6.000 de soldați. De asemenea, trebuia să ofere materiale suplimentare echipării unor grupuri de noi recruți ce urmau să fie înrolați din populația regiunilor care urmau să fie eliberate. Cea mai importantă parte a acordului prevedea ca, pe parcursul anului 1979, România ar fi urmat să găzduiască, să echipeze și să instruiască 2.000 de militari africani care ar fi trebuit să sosească în țara noastră, astfel: 900 în perioada ianuarie-iunie, 900 în perioada iulie-decembrie, iar 200 urmau să fie găzduiți

de statul român pentru o perioadă de 3-4 ani, necesară formării lor ca viitori ofițeri specializați în armele artilerie, aviație și cercetare în dispozitiv (Ib., f. 5).

Constrâns de lipsurile majore cu care se confrunta, Mugabe a solicitat părții române să aprobe un sprijin financiar de 500.000 de dolari, necesari achiziției urgente de alimente strict indispensabile hrănirii atât a militarilor înrolați în armata sa, cât și a civililor din zonele eliberate. Bani erau să fie expediați ZANU prin intermediul ambasadei României din Mozambic. De asemenea, se dorea urgentarea livrării de medicamente, mijloace de transport și bani sau piese pentru asigurarea mentenanței. În ceea ce privește armamentul, Mugabe solicita expedierea, în cadrul acestei prime tranșe, a 5.000 de arme automate cu 800 de cutii de muniție, 1.000 de RPG-uri, 200 de piese de aruncătoare de 82 mm cu 800 de cutii de muniție, 50 de piese aruncătoare de 120 mm, 300 de mitraliere antiaeriene calibru 12,7 cu 200 de lăzi de muniție, 50 de tunuri cal 75mm, 25 de tunuri cal. 85 mm, 25 de tunuri de 107 mm, 400 de rachete sol aer, explozivi, mine antipersonal, substanțe chimice, radiouri și alte elemente de armament (Ib., f. 8).

O altă solicitare a regimului Mugabe era ca toate aceste arme și elemente de muniție să fie expediate în Zimbabwe până la sosirea în țară a unui grup de 1.000 de militari pregătiți de armata din Etiopia (Ndlovu-Gatsheni, 207, p. 63). Acești soldați făceau parte din gruparea concurentă, condusă de liderul formațiunii rivale ZAPU, Joshua Nkomo. În ciuda diferențelor etnice (Msindo, 2012, p. 200)⁷, lucru care, mai devreme sau mai târziu, i-ar fi adus în fața unei confruntări armate (Zhira), conducătorul ZANU solicita ca statul român să depună efort pentru echiparea lor. Acest lucru demonstrează nivelul de maturitate politică a regimului african și a faptului că reușea să conștientizeze că obiectivul de moment, urmărit de ambele grupări, era primordial. Obținerea independenței politice față de Marea Britanie și, mai ales, eliminarea grupării paramilitare a minoritarilor albi care urmăreau să extindă regimul de apartheid (Dubrow, 2014, p. 3)⁸ și în acest spațiu erau obiectivele cele mai importante ce se doreau a fi atinse. Pe parcursul anului următor, se solicita României să-și intensifice efortul de a pregăti militarii trimiși de regimul african ca urmare a posibilităților limitate ale regimului de la Addis Abeba, din Etiopia, de a suplimenta numărul celor pe care deja îi instruia. Acest stat era, la acel moment, deja angajat în susținerea luptei pentru independență a statului Zimbabwe

⁷ Mugabe aparținea grupului etnic Shona, trib asociat populației Bantu, populație majoritară în Rhodesia de Sud, în vreme ce rivalul său aparținea grupului etnic Ndebele, trib care făcea parte din familia populațiilor vorbitoare de limbă Nguni, popor care locuia predominant în Africa de Sud.

⁸ Apartheid a fost un slogan utilizat de minoritatea albilor sud-africani cu origini olandeze (burii) în campania care viza proclamarea independenței de stat în raport cu Imperiul Britanic. Ulterior, acest cuvânt a fost utilizat pentru a promova un regim de segregare rasială instituit în Africa de Sud între anii 1948 și 1994.

prin pregătirea unui număr semnificativ de militari recrutați în special din rândul tribului Nguni.

Într-un interval foarte scurt de timp, partea română și-a îndeplinit obligațiile asumate față de statul african. În luna februarie a anului 1979, consilierul militar și șef al Statului Major Central al Gărzilor Patriotice, generalul Constantin Olteanu⁹, i-a raportat lui Nicolae Ceaușescu faptul că ajutorul militar în valoare de 6.750.000 de lei era îmbarcat pe nava Tîrnăveni și urma să ajungă la destinație pe parcursul aceleiași luni. Următorul pas în etapa de consolidare a relațiilor României cu statul Zimbabwe a fost primirea la sediul Ministerului Apărării de la București a unei delegații formate din membrii ZANU, care au stabilit detaliile necesare sosirii în România a celor 1.000 de militari, precum și elemente cu privire la costurile de transport al acestora în țara noastră. Suma, în valoare de 35.160.000 de lei, urma să fie suportată tot de România (ANIC, f. 20).

Un lucru important de menționat este faptul că România a contribuit semnificativ la dezvoltarea structurilor de apărare a suveranității naționale a spațiului aerian al Zimbabwe. Tot la București au fost stabilite primele nevoi de pregătire a viitoarelor cadre care ar fi urmat să activeze în acest domeniu. Costurile programului de instruire a celor 200 de militari care ar fi urmat să fie încadrați în cadrul structurilor viitorului Stat Major al Forțelor Aeriene au fost evaluate, doar pentru prima fază, la peste 200 de milioane de lei. România urma să pregătească 10 piloți, 30 de persoane specializate ca personal navigant, 10 mecanici de aeronave, 100 de artileriști antiaerieni și 50 de transmisioniști. Fondurile urmau să fie alocate din Fondul de Solidaritate Internațională al C.C. al P.C.R. (Ib., f. 21).

Dezvoltarea colaborării în domeniul militar era doar una dintre componente, statul român urmărind creșterea nivelului de implicare în acțiunile de politică externă ale noului stat și prin pregătirea de viitoare cadre de conducere. În acest sens, a fost stabilit ca, în momentul sosirii militarilor la instruire, aceștia să fie însoțiți și de o serie de lideri politici. Cu ocazia sosirii în România a acestei delegații, au fost stabilite și primele relațiile diplomatice între cele două state. În avion a fost trimis și Lovemore Mazivisa, primul reprezentant al statului african în România. Printre cei care au vizitat România în acea perioadă s-au numărat comisarul național adjunct și membru al Comitetului Central al partidului de guvernământ, Josiah Tungamirai, viitorul șef al Forțelor Aeriene (acesta a fost numit în această funcție în anul 1982,

⁹ Generalul Constantin Olteanu era considerat, în acel moment, unul dintre oamenii de încredere ai lui Nicolae Ceaușescu, care, începând cu anul 1971, își asumase eliminarea din rândul cadrelor active ale Armatei Române a unui număr semnificativ de ofițeri școlarizați în URSS, parte dintre ei cadre active ale serviciului de informații sovietice KGB. Pentru sprijinul acordat în luna martie 1980, el a fost numit ministru al apărării naționale, funcție pe care a îndeplinit-o până în luna decembrie a anului 1985, moment în care a fost numit prim-secretar și Primar general al Bucureștiului. Ultima funcție importantă deținută până la momentul decembrie 1989 a fost Secretar general al Comitetului Central al P.C.R. pentru relații externe. (N.A.).

imediat după întoarcerea din România, unde a fost calificat ca pilot) (Ib., f. 25). O altă persoană importantă care a fost pregătită de statul român a fost Mike (Rex) Tichafa, comandantul militar al provinciei Harare Metropolitan. Ambii ofițeri, ulterior, au încadrat funcții înalte în conducerea militară și politică a noului stat.

Un lucru demn de menționat este faptul că, în acel moment, Mugabe căuta să obțină o poziție solidă nu doar în fața coloniștilor albi, ci și în raport cu adversarii săi africani, cu care deja anticipa că va lupta în perioada ce va urma obținerii independenței de stat. Pentru el, asigurarea unui monopol în colaborarea cu statul român era un imperativ major, care, ulterior i-ar fi putut asigura un flux constant de armament și muniții, precum și o eventuală piață de desfacere pentru mărfurile care ar fi putut fi exportate, în ciuda embargoului pe care britanicii l-ar fi putut impune.

Un capitol important în colaborarea dintre România și Zimbabwe rămânea industria de apărare și formarea de experți care ar fi trebuit să coordoneze noile capacități de producție. În vederea stabilirii viitoarelor detalii cu privire la investițiile ce urmau să fie efectuate de statul român, la negocieri a fost desemnat secretarul C.C. al P.C.R. și membru al Comitetului Politic Executiv, Ion Coman. Prima etapă prevedea ca președintele statului Zimbabwe să desfășoare o vizită în România pentru a vizita locația în care erau instruiți tinerii recruți din țara sa. Exceptând tabără militară din Cincu, județul Brașov, unde erau instruiți militarii africani, în cadrul vizitei de stat, președintele Canaan Banana a vizitat mai multe obiective industriale din vecinătate (Ib., f. 3). Semnificativ, în acest context, este faptul că președintele din Zimbabwe recunoaștea sprijinul acordat de țara noastră, inclusiv în ceea ce privește organizarea politică a statului său, în care, în ciuda faptului că alegerile fuseseră organizate de britanici, organizația ZANU, condusă de el, reușise să obțină o victorie zdrobitoare (Tevera, 1989, pp. 162-165). România a recomandat statului african să continue relațiile dintre cele două formațiuni politice – ZANU și ZAPU – și să coopteze la guvernare inclusiv membri ai minorității albe care dădeau dovadă de înțelegere a noului context politic.

În ciuda faptului că războiul fusese câștigat, liderii din Zimbabwe menționau marile distrugerii materiale lăsate în urmă și necesitățile urgente pentru reșezarea miilor de refugiați, reconstrucția fermelor distruse și chiar menținerea în teren, în anumite spații, a unor posturi cu militari înarmați, care ar fi trebuit să respingă orice posibilă încălcare a suveranității naționale (ANIC, 168/1980, f. 5). Colaborarea cu România era privită de liderii din Zimbabwe drept o oportunitate de a infirma teoria „imperialiștilor și colonialiștilor” care susțineau că, începând cu acel moment, dezvoltarea economică a acestui stat nu mai era posibilă. România își dorea să se afirme ca principalul model pentru emanciparea statelor în curs de dezvoltare

și să promoveze modelul „coexistenței pașnice” cu statele din lumea capitalistă cu care ar fi trebuit să colaboreze în continuare, singura excepție menționată fiind Africa de Sud, condusă, în acel moment, de un regim rasist (Ib., f. 10).

CONCLUZII

Acest capitol al istoriei noastre recente a fost foarte puțin analizat și, în puținele ocazii în care s-a vorbit, din păcate, au fost aduse în discuție doar neajunsurile de natură economică suferite de statul român. După ani întregi în care România a investit în susținerea economică, politică și militară a noului stat, așa cum era de așteptat, țara noastră a semnat mai multe contracte care vizau acordarea de credite pe termen lung în vederea dezvoltării unor ramuri industriale. Multe dintre noile întreprinderi ar fi funcționat în regim de întreprinderi mixte, în care o parte importantă a viitoarelor profituri ar fi revenit statului român. Primele investiții fuseseră făcute în sectorul minier, pentru care statul român exportase utilaje care urmau să fie decontate prin intermediul materiilor prime extrase. O altă contribuție importantă la dezvoltarea acestui sector a fost asigurată de inginerii geologi români care au desfășurat prospecțiuni și au oferit predictibilitate pentru viitoarele investiții. Pentru dezvoltarea mai rapidă a acestor întreprinderi, reprezentanții României își arătasera disponibilitatea de a coopera inclusiv cu firme cu capital privat (Ib., f. 8).

În mod normal, aceste pierderi economice sunt specifice oricărei perioade de formare a unei piețe de desfacere, ele fiind suportate inclusiv de marile puteri. Interesant de urmărit este faptul că fostele puteri coloniale au declarat, pentru perioada în care au controlat aceste teritorii, că balanța lor comercială este puternic dezechilibrată, ele înregistrând pierderi considerabile, ca urmare a incapacității de a pune în valoare investițiile economice făcute aici. Acest lucru indică clar faptul că, și în cazul statului român, rezultatele colaborării ar fi urmat să apară pe parcurs. Din păcate, după colapsul sistemului socialist, survenit la finalul Războiului Rece, statul român a renunțat, voit sau ca urmare a incapacității sale financiare, la majoritatea investițiilor pe care le-a făcut în Africa, punând, astfel, punct unui episod atipic al istoriei noastre naționale

BIBLIOGRAFIE:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale/ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secția Relații Externe, Dosar 22/1970, f. 14, 15, 21, 39, 50, 72, 74, 102, 107-113, 118, 126; Dosar 32/1979, f. 3, 5, 8, 20, 21, 25; Dosar 168/1980, f. 5, 8, 10.
2. Brown, T. *Contestation, confusion and corruption: Market-based land reform in Zambia*. În Sandra Evers, Marja Spierenburg, Harry Wels, eds. (noiembrie 2005). *Competing Jurisdictions: Settling Land Claims in Africa*. Leiden: Brill Academic Publishers.

3. Darwin, J. (2021). *Visul imperial. Ascensiunea și căderea puterii globale 1400-2000*. București: Editura Litera.
4. Dubrow, S. (2014). *Apartheid 1948-1994*. Oxford University Press.
5. Frankopan, P. (2019). *Drumurile mătăsiilor. O nouă istorie a lumii*. București: Editura Trei.
6. Good, K. (1989). *Debt and the one-party state in Zambia*. În *The Journal of Modern African Studies*, 27.2.
7. Hlihor, Const. (2024). *Cu „mâinile altora”. România și războaiele prin intermediari în Africa 1970-1985*. Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană.
8. Melinescu, N. (2024). *Reporter TV în Africa în timpul Războiului Rece*. Interviu de istorie orală, colecția de documente audio-video a autorului, apud Hlihor, Const. (2024). *Cu „mâinile altora”, op. cit.* la pct. 7.
9. Moorcraft, P., McLaughlin, P. (2008). *The Rhodesia War. A military history*. Pennsylvania: Stackpole Books, Mechanicsburg, https://books.google.ro/books?id=oL-jaeM63P8C&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, accesat la 20 octombrie 2024.
10. Msindo, E. (2012). *Ethnicity in Zimbabwe. Transformations in Kalanga and Ndebele societies 1960-1990*. New York: University of Rochester Press.
11. Ndlovu-Gatsheni, S.J. (2017). *Joshua Mqabuko Nkomo of Zimbabwe: Politics, Power, and Memory*. Editura Palgrave Macmillan.
12. Nyerere, J.K. (1965). *Rhodesia in the context of Southern Africa*. În *Foreign Affairs*, nr. 44.
13. Shurmer-Smith, P. (2011). *Once the dust of Africa is in your blood: tracking Northern Rhodesia's white diaspora*. ACME: An International E-Journal for Critical Geographies, nr. 10.
14. Stockwell, S.E. (2007). *The British Empire: Themes and Perspectives*. Blackwell Publishing.
15. Tevera, D.S. (1989). *Voting Patterns in Zimbabwe's Elections of 1980 and 1985*. În *Geography*, vol. 74, nr. 2, JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/40571607>, accesat la 20 octombrie 2024.
16. Tomlinson, B.R. (2003). *What Was the Third World?* În *Journal of Contemporary History*, nr. 2, <http://www.jstor.org/stable/3180660>, accesat la 22 iulie 2024.
17. Zaayman, W.H. (2010). *Three Scrambles for Africa*. Cehia: Praga, <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/35273/140025509.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, accesat la 12 octombrie 2024.
18. Zhira, M. *Uncovering the reality of state violence in Western Zimbabwe, 1982-1987*, <https://journals.library.ualberta.ca/pi/index.php/pi/article/view/1440/978>, accesat la 24 septembrie 2024.